

שייכות בשואה

נושא השואה על כל היבטיו מורכב וקשה. עם זאת עלינו ללמד נושא זה כחלק מלימודי ההיסטוריה ומתוך התייחסות לעברו של העם היהודי בגולה וכאחת הסיבות להקמת מדינת ישראל. את הנושא ניתן ואפשר ללמד לכל הגילאים, החל מגיל הגן ואילך ובוודאי בגילאי החטיבה העליונה. יש לשים לב למקורות הרלוונטיים לכל גיל ולהשתמש ברגישות הראויה לנושא כל כך קשה.

תוכנית הלימודים בנושא "שייכות" בתקופת השואה המתייחסת להתמודדותם של ילדים עם דילמות קיומיות יומיומיות בתקופה זו, מאפשרת לתלמידים של היום "הצצה" לחיי היום יום והרגשות המלווים את הילדים של אותה תקופה וכן להכיר חלק ממאפייני התקופה והחיים תחת השלטון הנאצי במדינות הכבושות.

במסגרת לימודי השואה בבתי הספר היסודיים וחטיבות הביניים ניתן להתייחס אל המושג "שייכות" והמשמעות שלו אז והיו (נושא זה מופיע כחלק מהנושא- החיים בגטאות וההתמודדות של היהודים בחיי היומיום בגטו בכלל ושל הילדים בפרט. התמודדות עם רעב, אובדן, אובדן הזהות, לקיחת האחריות של הילדים על משפחותיהם ועוד)

למושג שייכות אפשר לייחס היבטים רבים, המעידים על שייכותנו לעם היהודי, לחברה, למדינה, למשפחה.

ביחידה זו המיקוד הוא: **השייכות למשפחה ולבית** על כל הכרוך בכך, כמו:

השם שלי, הבית שלי, ההורים שלי, בעל החיים שלי, המשחקים שלי, החברים שלי, הדברים שאני אוהב לעשות ועוד.

כל ההיבטים הללו שניתן לייחס להם את הכותרת "שייכות", נכונים כמו אז גם היום. ההתייחסות של הילדים לאותם היבטים שברוב הבתים הם מובנים מאליהם, לא היו מובנים כלל אז בתקופת מלחמת העולם השנייה. דרך הילדים שחוו את השואה ובאמצעות הנושא ניתן להעביר לילדים את הידע לגבי מה עברו הילדים בזמן השואה (תוך התייחסות לאירועים היסטוריים), עם מה היו צריכים להתמודד, איך חיו לפני המלחמה ובמהלכה וכיצד הפכו ל"גיבורים" בעל כורחם (בהמשך אפשר להתייחס לנושא הגבורה בשואה. תוך התייחסות לשאלות כמו מהי הגבורה בשואה, מי הם הגיבורים, מדוע מעשים שונים נחשבו גבורה ועוד) גורלם של הילדים בתקופת השואה עשוי לעניין את הילדים שלנו, ליצור אמפטיה ולתרום להבנה לגבי חלק מההתרחשות במהלך התקופה.

הנושא עצמו מזמן חווית הזדהות והבנה לגילאים הצעירים, לילדי בית הספר היסודי וחטיבות הביניים, תוך התייחסות ל"אני" של כל אחד מהילדים ומה הם ההיבטים המרכיבים את "האני" שלי. בכל גיל ניתן להשתמש במספר סיפורים מתאימים ואף לקחת מספר "שורות" המתארות את המצב או התחושות אותם אנו רוצים להעביר לתלמידינו.

יש להתייחס אל הנושא במשנה זהירות, תוך רגישות לתגובות הילדים ושימוש בתגובות להעצמה וחיזוק המודעות למה שעבר על הילדים בשואה מצד אחד ולחיזוק תחושת הביטחון "במקום" הבטוח שלנו היום במדינת ישראל, בבית, במשפחה ובהורים.

ספרים שניתן להשתמש בהם בגילאים השונים ללמידת הנושא.

שם הספר	מחבר	מתאים ל :
מפוחית הפה של שמוליק. ("גוגול")	דבורה קיפניס	כיתות נמוכות בבית הספר היסודי
מה קרה בשואה?	בת שבע דגן, צבר	לגיל הרך, סיפור בחרוזים לילדים הרוצים לדעת
צייקה הכלבה בגטו	בת שבע דגן, מורשת 1999	לגיל הרך
המגרה השלישית של סבא	גודי טל קופלמן	לגיל הרך
סבתא, מדוע יש לך מספר על היד?	סוזן ויס, 1997	גן חובה
הסיפור של סבתא ילדה	סוזנה רווה, 2004	כיתות א-ב
הסיפור של נילי	אראלה שרפיאן, 1998	כיתות א-ב
שמו היה פרדריך	הנס פטר ריכטר.	חטיבת הביניים.
הסרט - שחור לבן זה צבעוני	"הוצאת בית טרזין, סיפורה של הציירת פרידל דיקר ברנדס" בגטו טרזין	כיתות גבוהות של בית הספר היסודי וחטיבת הביניים.
"אמא יקרה. אילו הייתי מספרת לך", חיבורים מגטו טרזין		חטיבת הביניים
"אין פרפרים פה" - ציורים ושירים של ילדי גטו טריזנשטאט, 1942-1944	מורשת, בית עדות על שם מרדכי אנלביץ וספריית-פועלים, באמצעות המוזיאון היהודי הממלכתי בפראג, 1966	מתאים לכיתות הגבוהות בבית הספר היסודי וחטיבת הביניים
"פה ולא שם"	סמדר רביד, תוכנית לימודים	מתאים לחטיבת הביניים
"מבעד לעיננו" ילדים חווים את השואה	יצחק ב. טיטלבוים	מתאים לכיתות הגבוהות בבית הספר היסודי וחטיבת הביניים.
"אמא ספרי לי את היית שם"	ארבן, א. הוצאת הקיבוץ המאוחד	מתאים לכיתות הגבוהות בבית הספר היסודי וחטיבת הביניים.
"גשרים בין שואה לתקומה"	גולן, ס. (תשנ"ג), ירושלים : משרד החינוך והתרבות- האגף לתוכניות לימודים	מתאים לכיתות הגבוהות בבית הספר היסודי וחטיבת הביניים.

היחידה הבאה מבוססת על הספר "מבעד לעינינו – ילדים חווים את השואה (יצחק ב. טיטלבוים) הנושאים ביחידה מתייחסים לשנות ה-30 הראשונות באירופה, עליית היטלר לשלטון והשינויים העוברים על היהודים באמצעות חוקים, בידודם החברתי והכלכלי, בגרמניה ובמדינות אירופה האחרות, מלחמת העולם השנייה (1939-1945), איסורים והגבלות כמו, חובת הטלאי הצהוב הקמת הגטאות והחיים בהם. יחידה זו מורכבת משלושה חלקים בהם יש מספר שלבים של למידה. מספר השיעורים נתון לשיקול דעתו של המורה על פי ההדגשים והמקום שכל מורה יבחר לתת לסיפורים ושירים המוצעים ביחידה זו.

חלק ראשון

את הנושא כדאי לפתוח תוך התייחסות אל המושג: "שייכות". ללמוד על חווית "השייכות" של הילדים היום, כאשר הביטחון הקיומי, אינו מוטל בספק.

שלב א- ניתן לעשות זאת באמצעות סיעור מוחין, באמצעות העלאת השערות – משמעות המונח "שייכות". ניתן לחדד (בעיקר לכיתות נמוכות) את המונח באמצעות שאלות כמו: מה היא שייכות לגבי כל אחד ואחת מכם? מה זה להיות שייך? מה זה אומר כשמשהו שייך לנו? האם אנחנו "שייכים" למישהו? האם יש דברים ש"שייכים" לנו? אפשרות נוספת, להתחיל את הנושא משם המשפחה של המורה או של תלמיד המסביר באופן הבהיר ביותר את שייכותו של אדם לאנשים נוספים הנושאים את השם כגון אב, אם, סבא, סבתא, דודים, בני דודים ועוד... ואז לקיים סיעור כלפי המושג שייכות.

שלב ב- נשאל את הילדים אילו דברים שייכים לכם? לעודד את התלמידים להרחיב את מעגל השייכות ולהתייחס למרכיבים רבים של המושג. כדאי להתייחס אל השם של כל אחד מאתנו בהרחבה ולשאול: מה השם אומר עלינו? שאלה זו תעלה בהרחבה בפרק שיתייחס לטלאי הצהוב המעיד על איבוד זהות. המורה תכתוב את הדברים שנאמרים על הלוח ותמייין את הנאמר תוך כדי דיון.

שלב ג- נתינת כותרות לעמודות. המורה תבקש מהתלמידים להתייחס לכל עמודה על הלוח ולתת כותרת לכל עמודה. למשל:

השם שלי	בעלי החיים שלי	החדר שלי

שלב ד- משמעות המושג שייכות. לשאול את התלמידים שאלות כמו: (ניתן להתייחס למשל לחפצים משמעותיים בחיי הילדים המעידים עליהם כמו ספר שאוהבים, או להתייחס לבעלי חיים וכו') מה הדברים שלכם אומרים עליכם?

מה המשמעות של הדברים ששייכים לי, או אני חלק מהם?
אני- משמע, הזהות שלי, מי אני. הדברים השייכים לי, הבית שלי וכל מה שמרכיב את הבית שלי זה בעצם אני.

אפשר לכתוב כותרת על הלוח בתוך מסגרת- "אני דרך הדברים ששייכים לי"
את החלק הזה אפשר לסכם האמצעות משפטים מכלילים על המושג "שייכות" של כל אחד ואחד מאתנו. כגון שם "הוא דרך לציין שייכות, קשר ורציפות, או המשכיות. זוהי דרך למתן זהות" (מתוך: גשרים בין שואה לתקומה/סימה גולן, עמ' 84)

חלק שני

בחלק זה נעבור מהמושג שייכות כפי שהילדים חווים היום למושג שייכות כפי שחוו אותו ילדים יהודים לפני מלחמת העולם השנייה ובמהלכה עם כיבושי הנאצים את אירופה והשלטת הטרור. הפעילויות מבוססות על הספר "מבעד לעינינו" ילדים חווים את השואה. על הספר, מתוך ההקדמה לספר:

"הספר מציג את תקופת השואה בשלמותה, מהימים שקדמו לשואה ועד להווה. הוא כולל שמונה עשרה יחידות לימוד הערוכות בסדר כרונולוגי, והמכילות קטעי יומנים של ילדים ועדויות ניצולים. הוא מציג את הארצות השונות שבהם התרחשו המאורעות..."

הספר עוסק כולו בשואה כפי שנחווה על ידי ילדים ומנסה להקיף את מה שעבר על מיליון וחצי הילדים שנספו בה, ועל אלה מבניהם שהתמזל מזלם והצליחו להינצל... (מחבר, שנה) הרגישות לתקופה הטראגית הזו מתחדדת דרך עדויות ראייה של ילדים, בני גילם של התלמידים עצמם- שנפגשו פנים אל פנים עם המוות והחורבן. עיקרו של "מבעד לעינינו" הנו מה שהם קלטו והנציחו בשירים, קטעי יומן ועדויות בעל פה. המורשת שהנחילו לנוער שלנוודיווח אישי של אירועי היומיום- הוא מקור ראשוני של תולדות העם היהודי. הפתיחות והרב גוניות של דרכי הסיפור מציגים את אישיותם ואת רגשותיהם הכמוסים של הילדים, ומעוררים את התלמידים להבנה ולהזדהות עם סיפורם..."

שלב א- פתיחה היסטורית על נושא השואה. כאן יש להתאים את ההיבט ההיסטורי לגיל התלמידים. בגיל הרך ניתן לפתוח ב- "לפני הרבה מאוד שנים..." בחטיבת הביניים ניתן לציין תאריכים לפרוץ מלחמת העולם השנייה ותאריכים מרכזיים בתקופת המלחמה, תוך התייחסות למושגים מרכזיים כמו- שואה, הגטו, הטלאי הצהוב, רעב, קשיים וכו'. מושגים המתקשרים לרצח, מוות, מחנות ההשמדה, יש להתאים לגילאי התלמידים על פי שיקול דעתו של המורה וההיכרות עם תלמידיו. רצוי להתייחס לכך שגם יחידה זו בנויה מ: שלוש תקופות:

- חיי הילדים היהודים בגרמניה ובמדינות אירופה בשנות השלושים הראשונות לפני עליית הנאצים לשלטון.
- חיי הילדים היהודים עם עליית הנאצים לשלטון (1933 ואילך)

- חיי הילדים היהודים באירופה עם פרוץ מלחמת העולם השנייה ובמהלכה (עד הקמת מחנות ההשמדה , 1942. נושאים אלה רלוונטיים לתלמידי החטיבה העליונה ולכן לא באים לידי ביטוי ביחידה זו)

שלב ב- בחלק זה נלמד על הילדים באירופה בשנות השלושים לפני עליית הנאצים לשלטון בגרמניה. (למידה על התקופה והחיים לפני עליית הנאצים לשלטון בגרמניה ובהמשך בצלם של אירועים שהתרחשו לפני מלחמת העולם השנייה ובאירופה ואירועים שהתרחשו במהלך המלחמה יחדו את ההבנה על השינויים העוברים על הילדים, המשמעויות שלהם והדרכים בהם התמודדו עם השינויים). כדאי להסביר לתלמידים שאנחנו רוצים ללמוד על ההתמודדויות של הילדים שחיו בצל המשטר הנאצי והשואה. כדי להבין את השינויים העוברים על הילדים התחלנו עם תקופה טובה יותר (ראשית שנות השלושים), אותה הילדים תיארו ביומנים ננסה לבחון את נקודות הדמיון והשוני (נעריך האם קיים שוני ואם כן במה) בין הילדים בשנות השלושים לביננו, הילדים של היום. במילים אחרות ניתן לשאול את התלמידים (הצעירים יותר) – מה היה לילדים בתקופה שלפני המלחמה? מה הם עשו בחיי היום יום?, מה אהבו? וכו' ניתן להשתמש בתיאורים של הילדים מראשית שנות השלושים על חייהם, עוד לפני עליית הנאצים לשלטון והרעה במצבם של היהודים בגרמניה. התיאורים הרלוונטיים עמודים 15-5. אפשר לשאול שאלות בעקבות הקטעים כמו:

- תארו את חיי היום יום של הילדים? מה עשו? במה שיחקו?
- מה הרגישו הילדים לגבי חייהם באירופה במדינות השונות? האם הרגישו "שמשהו" עומד להשתנות?
- האם אהבו את בית הספר? האם אהבו ללמוד?

לאחר קריאה וניתוח מספר קטעים רלוונטיים, באמצעות שאלות ושיח ניתן לחזור לרעיון המרכזי של שלב זה- **דמיון ושוני** ולשאל-
לאחר שקראנו חלקים מיומני הילדים האם נוכל לענות על השאלה-
במה חייהם של הילדים (בשנות השלושים בגרמניה ובאירופה לפני עליית הנאצים לשלטון בגרמניה) דומים ושונים מאתנו?
כדאי להגיע למסקנה מכלילה לגבי היותם של הילדים בתקופת מלחמת העולם השנייה יותר דומים אלינו ולרוב הם אהבו את אותם דברים שאנחנו אוהבים. אפשר להתייחס לכך שהחיים באירופה זימנו חוויות פחות מוכרות לנו כמו- החלקה על הקרח וכו', אולם רב המשותף על המפריד.
כפעילות סיכום אפשר :
לבקש מהתלמידים לצייר את החיים של הילדים לפני השואה, על פי התיאורים שלהם, מתוך קטעי היומנים.

הערה:

במידה ונרצה להראות בסוף תהליך הלמידה, באמצעות רצף כרונולוגי את התרחשות האירועים ולהמחיש את ההידרדרות במצב היהודים באירופה כדאי לסכם כל שלב של הלמידה על פי גילם ויכולתם של התלמידים. בגילאים המאוד צעירים באמצעות ציורים עד כתיבה, המחזה, דיאלוג המבוסס על סיפורי מקרה ובסופו של תהליך הלמידה לצייר מעין "ציר זמן". אפשר לבנות "ציר זמן" בכל שלב ושלב של הפעילות.

שלב ג- עמודים 17-45. בעמודים אלה מופעים קטעי יומנים של ילדים המתארים את השינויים העוברים עליהם בגרמניה ובמדינות אירופה כתוצאה מהתגברות האנטישמיות והגזענות באירופה עם עלייתו של היטלר לשלטון בגרמניה ב-1933.

אפשר לשלב כאן ולהסביר (באמצעות סיפורים, קטעי עיתונות וכו') מושגים כמו: גזענות ואנטישמיות בחלק זה ניתן ללמוד על מצבם של יהודי גרמניה. ניתן ללמוד על אירועים היסטוריים משמעותיים דרך עיני הילדים שחוו על בשרם שינויים אלה. כמו: חוקים שלא מרשים ליהודים לעבוד בעבודות ממשלתיות, חוקים המפלים בין היהודים לבין הגרמנים, חוקי הגזע- חוקי נירנברג (1935, בספר עמוד 23) השוללים את אזרחותם הגרמנית של היהודים ובכך גוזרים עליהם איסורים רבים משונים ומשפילים (עמודים 24,25), "ליל הבדולח" (1938, קטעים עמוד 44-45). גירוש יהודים מגרמניה וארצות אירופה ועוד.

מתוך תיאורי הילדים ניתן לראות כיצד הם נעקרים מהמוכר, הידוע והבטוח אל הבלתי נודע. הילדים נעקרים מכל מה ששייך להם, או היו חלק מהם אל מחוזות בלתי ידועים, אל מצב בלתי ידוע, תוך פגיעות וחוקים מפלים בלי סוף.

כדאי להדגיש נקודה זו המתייחסת לכותרת היחידה: "שייכות". בעמוד 36 בספר, ישנם קטעים מצוינים להמחשת הניתוק מהשייך והמוכר.

ניתן לבחור מספר קטעים מהעמודים המצוינים למעלה ולשאל שאלות כמו:

1. עם אילו קשיים נאלצו הילדים להתמודד על פי הקטע?
2. אילו דילמות עמדו בפני הילדים?
3. מה נלקח מהילדים עם עלייתו של היטלר לשלטון?
4. כיצד לדעתכם התמודדו הילדים עם המצב החדש שאליו נקלעו?
5. אילו חוקים ומגבלות הוטלו על היהודים? איך השפיעו חוקים אלה על הילדים? (קטעי יומן עמ' 24-28)
6. באילו אופנים השתנו חייהם של הילדים באירופה לאחר עלייתו של היטלר לשלטון בגרמניה?
7. מה הם חוקי נירנברג? מה משמעות "חוקי הגזע" כלפי היהודים? כיצד פגעו חוקים אלה בשייכות של היהודים לגרמניה ולעם הגרמני? (קטעי יומן עמ' 23)
8. כיצד התייחסו המורים או חבריהם הגרמנים אל הילדים היהודים בבתי הספר, כאשר החלו לחוקק חוקים נגד היהודים והוצאו איסורים שונים, כמו, איסור ללמוד בבתי ספר גרמניים? כיצד הרגישו הילדים היהודים לגבי איסורים אלה? (קטעי יומן עמ' 31-36)
9. מהו "ליל הבדולח"? במה פגעו הגרמנים בליל הבדולח? מה המשמעות של פגיעה פיזית ביהודים, ברכושם, בסמלי היהדות?
10. באיזה "סוג" של "שייכות" רצו הגרמנים לפגוע?

סיכום ביניים-

בשלב זה כדאי לערוך סיכום ביניים המתייחס לחיי הילדים בגרמניה ובמדינות האחרות באירופה שלפני המלחמה.
הסיכום צריך להתייחס ל"שייכות" וערעור הביטחון האישי והמשפחתי של הילדים.
כדאי שהסיכום יכלול גם את האירועים ההיסטוריים כך שהמושג "שייכות" יהיה קשור לאותם אירועים ומשמעותם בחיי הילדים.
סיכום כזה ניתן לעשות באמצעות כתיבת חיבור, מכתב לילד שחי בתקופה זו, ציור המעיד על ההידרדרות במצב הילדים היהודיים עם עליית היטלר לשלטון ועוד. אפשר גם להשאיר את הדרך לסכם את החלק הזה לילדים עצמם.

חלק שלישי- מלחמת העולם השנייה

כדאי להסביר שעם פרוץ המלחמה התחזק תהליך בידודם של היהודים והפגיעות בהם הלכו והחריפו והילדים היו צריכים להסתגל לשינויים, הגבלות וחוקים נוקשים כלפיהם, תוך שמירה על התא המשפחתי והרכוש המועט שנשאר להם.

כדאי להסביר שהרבה פעמים הילדים הפכו להיות "המבוגרים" האחראים במשפחה כי ההורים נאלצו לצאת לעבוד לתקופות ארוכות. בגילאי חטיבת הביניים ניתן להסביר על עבודות כפייה ומחנות עבודה ולכן היה על חלק גדול מהילדים לקחת אחריות על אחיהם ואחיותיהם ולהגן עליהם במידת האפשר.
שלב א- "השם שלי" במרכז שלב זה – איבוד הזהות היהודית באמצעות:

- הוספת השם "שרה" לשם הבנות והנשים והוספת השם "יצחק" לכל הילדים והגברים.
- הוספת האות י', קיצור של "יהודי" בתעודת הזהות של כל היהודים והחובה לשאת כל הזמן תעודת זהות.
- "טלאי הצהוב" - סימון ובידוד היהודים משאר האוכלוסייה .

ניתן לקרוא את קטע היומן של **רוזמרי** (עמ' 51). באמצעות קטע זה להסביר לתלמידים על החוקים שהוצאו על ידי השלטון הנאצי בכל מדינות אירופה המחייבים את היהודים להוסיף את השמות "שרה" לכל הנשים היהודיות ו"יצחק" לכל הגברים היהודים.
(כדי לחדד את משמעות תהליך בידודם של היהודים באמצעות שם אחד וסימון הפיזי באמצעות הטלאי הצהוב ניתן לשאול בראשית שלב זה את הילדים גבי שמותיהם, מה זה אומר, מי נתן את השמות הללו, מה משמעות השם וכו'. עניין השמות נזכר גם בתחילת היחידה בהקשר של המושג שייכות ורצוי שיקבל הרחבה בחלק זה של הלמידה.

- מה המשמעות של שם אחד לכולם?
- מה המשמעות של סימון היהודים באות י' כדי לסמן את יהדותם ואת היותם יהודים בתעודת הזהות?

• מדוע לדעתכם דרש היטלר את סימון היהודים בתעודת הזהות שלהם? מה חשבו הנאצים על היהודים?

• מה הרגישו לדעתכם היהודים עם חוק זה?

הטלאי הצהוב הונהג ב-1939 בפולין עם כיבושה על ידי הגרמנים (ספטמבר 1939).

ניתנה פקודה על ידי שלטון הכיבוש הנאצי בה על כל יהודי לשאת טלאי צהוב. הפקודה מפרטת את גודל הטלאי והחובה לתפור את הטלאי על כל בגד חיצוני כמו מעיל. (קטעי יומן עמ' 61-55).

כדאי לדון עם התלמידים על משמעות ענידת סימן מזהה, באמצעות מספר קטעי היומן של הילדים: ניתן בדיון להשתמש בנקודות הבאות:

• מה המשמעות של סימון היהודים?

• מה המשמעות המעשית של סימון היהודים והבחנתם משאר הלאומים בפולין הכבושה ואחר כך בכל אירופה?

• מה הרגישו הילדים עם סימוןם בולט והבחנתם משאר האוכלוסייה?

• מה ביקשו הנאצים להשיג עם סימון היהודים?

• כיצד תיארו הילדים את מצבם עם החובה לשאת את הטלאי הצהוב?

• איך מתקשר סימוןם של היהודים לנושא "שייכות"?

היהודים הפכו להיות "טלאי צהוב" **ללא שם**. הפכו להיות אחד. אפשר לחזור לשאלה – מה אומר "השם" על כל אחד מאתנו? מה ביקשו הגרמנים להשיג באמצעות הפיכתם של היהודים לאנשים "ללא שם", לאנשים מסומנים?

כדאי להתייחס לשורשים שלנו באמצעות השם. ולנסות להבין מה קורה ליהודים, תוך התייחסות לילדים, עם כיבושי הנאצים באירופה.

שלב ב- הקמת הגטאות - ב-21.9.1939 הוצאה פקודה בפולין הכבושה הידוע בשם: "איגרת הבזק של

היידריך" פקודה זו הייתה סודית והועברה למפקדי האזור הכבוש בפולין (האזור נקרא ג.ג - גנרל גוברנמן ומשמעותו אזור כיבוש). בפקודה זו נצטוו היהודים לעבור מן הכפרים והערים לערים הגדולות כמו:

וורשה-בירת פולין, קרקוב, לודג' וערים רבות אחרות לאזורים שנקבעו להם על ידי השלטון הנאצי

ולהתיישב בהם. משמעות הקמת הגטאות הוא ריכוזם של היהודים באזורים המיועדים רק להם. בנוסף הוטלו על היהודים הגבלות ואיסורים רבים ובעיקר אסור היה להם לעזוב את שטח הגטו.

יהודים רבים ואיתם ילדיהם נאלצו לעזוב את בתיהם, את רכושם ואת כל המוכר להם ולעבור לגור

באזורים זרים להם ובבתי אחרים עם עוד משפחות, בגלל גודלם של הגטאות. כל מה שהיה **שייך** להם כבר לא היה קיים. כל מה שהילדים הרגישו מזהים איתו נלקח מהם.

קטעי היומן עמודים 79-63 מעידים על משמעות הקמת הגטאות בעיני הילדים. על תחושותיהם, פחדיהם ואובדן המוכר, האהוב והידוע וכל מה שהם מזהים ומזדהים איתו ואובדן הביטחון הקיומי, היומיומי.

ניתן להשתמש בקטעים המספרים על החיים בגטו, על הצפיפות, הרעב, הפחד, האיסורים וכו'. אפשר להתייחס לכל קטע בנפרד באמצעות דיון פתוח או שאלות מכוונות ולסכם פרק זה בהתייחסות לרעיון

המרכזי של היחידה - **"שייכות"**.

ניתן להתייחס לנקודות, או שאלות כמו:

- מהו הבית בשבילי? מה קרה לביתם של הילדים בשואה?
- מדוע חשוב לשמור על המוכר והידוע? מה הוא נותן לנו?
- מה הרגישו הילדים עם המעבר לגטאות?
- עם מה נאלצו הילדים להתמודד עם הקמת הגטאות?
- מה הייתה הבעיה הקשה ביותר לדעתכם אותה מתארים הילדים?
- מה קרה לילדים בגטו כשלא היה מי שידאג להם?

הילדים בגטאות "למדו להסתדר" והפכו למבוגרים ולגיבורים בעל כורחם. אפשר לדון עם התלמידים במשמעות של "גיבורים בעל כורחם". היותם "גיבורים" נובע מהיכולת לשרוד ולהסתדר במצב בלתי רגיל ובלתי אפשרי. הילדים למדו להסתדר עם מה שיש...איך הם עשו זאת? נקודת מבט נוספת על החיים בגטו והתמודדותם של הילדים עם אובדן, עם אובדן הזהות, השייכות, המוכר והידוע ואובדן הביטחון הקיומי ניתן למצוא התרחשויות שהיו ב"גטו טריזנשטאט" בצכיה הכבושה ולהשתמש בסרט: " שחור, לבן זה צבעוני" - סרט המשקף את היחסים המורכבים שבין חיים ומוות כפי שהם באים לידי ביטוי בחיי האומנית פרידלדיקר- ברנדיס וב- 5000 ציורי ילדים השמורים כיום במוזיאון היהודי בפראג. אפשר להתייחס להיבט האומנותי שבאמצעותו ניתבו הילדים מחשבות ותחושות קשות כגון חוסר יציבות, אובדן, אי אמון, פחד, כעס, ניתוק ועוד לאפיק יצירתי כגון כתיבה ואמנות שאפשרו להם לאוורר ולהביע רגשות. הסרט מלבד היותו מרגש, מלמד על שיטות החינוך שהונהגו בגטו על ידי היהודים, כדי לשמור על חיי השגרה של הילדים בגטו, עד כמה שניתן ובעיקר לשמור על "צלם אנוש" ועל דמותה של האומנית והמחנכת שהקדישה בגטו את כולה לילדים.

שלב ג- לגילאים הצעירים נסכם את הלמידה בציר הזמן ובאמירה כללית שהתלאות של הילדים לא הסתיימו, אולם עם סיום מלחמת העולם השנייה בתבוסת גרמניה, שוחררו גם היהודים שנותרו בחיים. קטע היומן בעמוד 119 מעביר את תחושת השחרור כפי שתיארה ילדה בשם חווה. כדאי להתייחס למושגים של שחרור, חופש, חזרה לילדות ומשמעות החזרה לחיים של ילדים, חזרה אל המוכר, אל השייך הידוע והאהוב. לילדי חטיבת הביניים רצוי להעביר דרך קטעי היומן את הקמת מחנות ההשמדה כחלק מ"הפתרון הסופי" של הנאצים לבעיית היהודים. קטעי היומן עמודים 87-117 מתארים את גירוש היהודים מזרחה, הקמת מחנות ההשמדה והחיים בהם. כדאי להתייחס כל הזמן לרעיון המרכזי של היחידה "שייכות" ולהראות שבעצם כל החיים המוכרים לא היו קיימים יותר ולכן גם האדם לא היה שייך לשום דבר במהלך המלחמה ובעיקר כאשר הובל למחנות ההשמדה.

היחידה פותחה ע"י כוכבית פלודה המרכז לתכנון לימודים למידה והערכה. מכללת בית ברל © כל הזכויות שמורות.